

frågor. I en tid av ökande främlingsfientlighet och intolerans i Europa, där kulturarv och tillbakablickande lätt kan bli destruktiva verktyg, blir den uppmaningen, liksom antologin i sig, alltmer brännande för var dag.

Stockholms universitet

MAJA LAGERQVIST

Gunilla Peterson, *Sotare i Stockholm 1600–1900* (Stockholm: Stockholmia förlag 2012). 256 s.

Sotaryrket uppstod som ett resultat av tekniska förändringar. När rökgångar byggdes för röken från eldstäder och särskilt när spjäll introducerades blev sotbildning ett problem. Soten lagrades i rökgångarna med risk att soteldar uppstod vilka kunde orsaka större eldsvådor. I tätbebyggda städer tvingade detta tidigt fram en offentlig reglering av sotningen. Brandordningar som påbjöd regelbunden sotning är kända från tyska städer från 1300- och 1400-talen. För att utföra sotningen uppstod så småningom en särskild yrkeskår, skorstensfejarna eller sotarna.

Om denna yrkesgrupp i Stockholm har Gunilla Peterson, docent i ekonomisk historia, skrivit en bok som följer utvecklingen under 300 år från år 1600. Källmaterialet för äldre tid är tämligen begränsat och den viktigaste källan är Stockholms stads Politikollegiums protokoll, kompletterat med bland annat mantalslängder och bouppteckningar. För den senare perioden har Peterson kunna utnyttja ett rikligt uppteckningsmaterial av sotarminnen.

Yrket har en spännande historia. Längre var det förknippat med öarlighet och i till exempel Danmark och södra Sverige utfördes det ofta av nattmannen, i övriga Sverige oftast benämnd rackaren. Genom en lång utveckling bröts denna koppling och arbetsuppgifterna övertogs av hantverkare utbildade inom skråsystemet. Men eftersom yrket reglerades av städernas brandordningar skiljde det sig avsevärt från andra hantverk. Egentligen var yrket en form av myndighetsutövning. Så är det fortfarande.

Peterson följer denna utveckling. Från slutet av 1600-talet försökte Stockholms magistrat rekrytera tyska hantverkare vilka använde bättre sotningsmetoder. Regelbunden sotning gjordes obligatorisk för fastighetsägarna genom brandordningen 1733 samtidigt som sotarna fick monopol på verksamheten. Deras mål var att få ett skråämbete erkänt och efter lång kamp lyckades de också med detta på 1780-talet. Med näringsfriheten upphörde inte den offentliga kontrollen. Antalet sotningsdistrikt – trakter – var reglerat och i varje trakt skulle det finnas en skorstensfejarmästare. Tillsättningen skedde efter utlysning.

Peterson försöker också kartlägga sotarnas sociala liv och behandlar då inte bara mästarerna utan också lärlingar och gesäller. Särskilt levande blir skildringen för den senare delen av 1800-talet när minnesuppteckningarna kan användas för att ge en rik bild av framför allt lärlingarnas liv.

Det är alltså en spännande bok. Enligt min mening kunde dock yrket på ett bättre sätt ha relaterats till andra hantverksyrken och yrkets särart tydligare ha belysts. Kan föreställningen om sotning som oärlig spåras i Stockholm? Författaren är medveten om att sådana uppfattningar fanns på andra håll men diskuterar inte möjligheten för Stockholm. Att försumliga sotare straffades med skamstraff som spöslitning och att rida trähästen ännu på 1730-talet talar enligt min mening för en sådan koppling (s. 78). Peterson följer inte systematiskt upp skillnaden mellan orden "sotare" och "skorstensfejare" trots att hon skriver att den senare beteckningen länge förbehölls de tyska yrkesmännen (s. 27). Hon gör heller inte någon mer systematisk poäng av att skorstensfejarnas ämbete lydde under Politikollegiet och inte, som andra ämbeten, under Ämbets- och byggningskollegiet. Lärlingar skrevs inte in vid ämbetet utan vid kollegiet och vare sig gesäll- eller mästarprov förekom. Även antagningen av nya mästare skilde sig från andra ämbeten. Antalet sotare var begränsat till ett fast antal. Det hade nog varit en dröm för många andra ämbeten men sådan så kallad *numerus clausus* motarbetades av myndigheterna. Nya mästarställningar utlystes och söktes i konkurrens vilket inte var fallet i andra yrken. Slutligen var tydligen inte heller burskap en förutsättning för att bli skorstensfejarmästare i Stockholm. Det var bara en möjlighet. Allt detta gör att yrket avsevärt skiljer sig från andra hantverksyrken och är säkert förklaringen till att yrket inte togs med i de hantverkarförteckningar som upprättades i Stockholm. Dessa betydande skillnader medför också att det inte är självklart att hänvisningar som Peterson gör till förhållanden i andra hantverksyrken också är tillämpliga på sotarna.

Kapitlet om lärlingarnas förhållanden lider av en genomgående svaghet att Peterson tycks utgå ifrån att det handlar om utbildning. Det gjorde det säkert men bara i begränsad utsträckning. En genomsnittlig lärotid på åtta år kan inte möjligen behövas för att lära yrket. Naturligtvis var det behovet av småvuxna pojkar som kunde "stiga och fara" i skorstena som förklarar dessa långa lärotider. Lärlingarnas antal förklaras säkert av arbetskraftsbehov snarare än utbildningsbehov. Frågan om barn- och ungdomsarbets roll blir genom denna betoning underbelyst.

Ett särskilt värdefullt kapitel i boken handlar om kvinnornas ställning. Vid 1700-talets början kunde kvinnor ännu verka som självständiga sotare utan att vara änkor. 1729 framträdde till och med en hustru som förman för stadens sotare. Men övergången till skråämbete beskars kvinnornas

möjligheter men, i likhet med andra hantverk, kunde kvinnor driva vidare ett företag som änkor. Sista gången en änka kunde ta över en sotartrakt i Stockholm var 1884. Därefter har sotarföretagen i Stockholm letts av män.

På flera punkter kunde analyserna i boken ha drivits längre, men det hindrar inte att Peterson genom sin bok om detta fascinerande yrke har gett ett värdefullt bidrag till svensk hantverkshistorisk forskning.

Lunds universitet

LARS EDGREN

Christopher Lagerqvist, *Reformer och revolutioner: En kort introduktion till Sveriges ekonomiska historia åren 1750–2010* (Lund: Studentlitteratur 2013). 191 s.

Reformer och revolutioner belyser Sveriges övergång från ett fattigt bondeland till ett rikt industri- och tjänstesamhälle. Uppgiften är att analysera övergripande trender i samhället och att jämföra med andra länder i världen. Avsikten är att förklara hur vårt land höjde sig ur den fattigdom som fram till 1800-talet var mänsklighetens normaltillstånd. Samtidigt har författaren anspråk på att redovisa de senaste resultaten från den internationella forskningsfronten inom områdena handel, industriell omvandling och välfärd.

Enligt förordet är boken avsedd att nyttjas som kurslitteratur på akademisk nivå inom ämnen som ekonomisk historia, historia, statskunskap, nationalekonomi och företagsekonomi. Den är även tänkt att vara läroämne vid gymnasieskolans avancerade kurser i samhällskunskap och historia. Dessutom har den skrivits för att möta behoven hos den breda allmänhet som önskar få en snabb inblick i huvuddragen i Sveriges och Västeuropas ekonomiska historia.

Författare är den disputerade, uppsaliensiske ekonomhistorikern Christopher Lagerqvist, som arbetar med dessa frågor vid Kungl. Myntkabinettet – Sveriges ekonomiska museum. Bokens disposition utgår från fem olika teman som vart och ett syftar till att belysa en central och klart avgränsad aspekt och ofta är illustrerade med tabeller och diagram. De består av (1) den agrara revolutionen, (2) handelsreformer/globalisering, (3) den industriella revolutionen, (4) befolkningsreformer samt slutligen (5) tjänstesektorns expansion under de senaste 60 åren. Enligt Lagerqvist pekar dessa sektorer "liksom ekrar in mot helhetens nav" och först sedan alla analyser föreligger kan huvudfrågan besvaras på ett rimligt sätt.

Som framgår har författaren en mycket hög ambitionsnivå för denna skrift som – sedan innehållsförteckning, begreppsdefinitioner, litteratur-